

BUDAPEST FELSZABADÍTÁSA

Zentai Gyula alezredes

Általános helyzet a 9. csapás kezdetén A hadművelet első mozzanatá

A szovjet csapatok Budapest felszabadításáért folytatott hősi küzdelme az 1944-ben végrehajtott tíz hatalmas hadászati művelet egyikének, a 9. csapásnak egy részlete volt. A 9. csapást hadműveleti szempontból két jelentős szakaszra oszthatjuk.¹ Az első szakasz 1944. szeptember végétől október végéig tartott, magában foglalta a belgrádi, debreceni és kárpáti hadműveleteket. A második mozzanatot, 1944. október 28-tól 1945. február 13-ig, tulajdonképpen a budapesti hadműveletek alkották.

Ez utóbbi volt a leglényegesebb, nemcsak a bekerített és megsemmisített német fasiszta erők nagysága, hanem Budapest stratégiai, gazdasági és politikai fontossága miatt is. Úgyhogy a budapesti hadművelet rányomta bélyegét az egész 9. csapásra. Pedig e csapás még az 1944-es év döntő eseményei között is jelentős helyet foglal el.

J. V. Sztálin a 9. csapás jelentőségét méltatva 1944. november 6-i beszédében a következőket mondta: „Ez év októberében kezdődött haderőink kilencedik csapása, Magyarország térségében, a Duna—Tisza között, azzal a céllal, hogy Magyarországot kiugrasszuk a háborúból és Németországgal szembe fordítsuk. Ennek a tetőfokát még el nem ért csapásnak eredményeképpen: a) haderőink közvetlen segítséget nyújtottak a velünk szövetséges Jugoszláviának a németek kiűzéséhez és Belgrád felszabadításához; b) haderőink számára lehetővé vált, hogy átlépjék a Kárpátok gerincét és segítő kezét nyújtsanak a velünk szövetséges Csehszlovák Köztársaságnak, amelynek egy része már felszabadult a német területrablók uralma alól.”²

1944. őszeig vívott harcok eredményeként a Szovjetunió nagy része felszabadult a fasiszta iga alól, Németország pedig elvesztette szövetségeseit. A német—román haderő Jassi—Kisinyev³ körzetében történt megsemmisítése kivezette a háborúból és a hitleri Németország ellen fordította

¹ A periodizáció kérdésében itt a továbbiakban. M. M. Minaszjan véleményét fogadom el. *Minaszjan: A német fasiszta seregek szétverése Magyarországon* II. M. kiadás, 1953.

² Sztálin a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra, 1949. 149. o.

³ A 7. csapás 1944. augusztusában. Itt huszonkét német és román hadosztályt kerített be és semmisített meg a Szovjet Hadsereg, többet pedig szétvert.

Romániát és Bulgáriát, ugyanakkor megteremtette a lehetőséget a magyarországi fasiszta haderők megsemmisítésére és hazánk felszabadítására.

1944. szeptember végén a 4. Ukrán Front az Északkeleti Kárpátokra zárkózott fel, a 2. Ukrán Front Marosvásárhely, Torda, Arad, a 3. Ukrán Front pedig Temesvár, Turnu-Severin vonalát érte el. Ebből a helyzetből indították el e három front erői azt a hatalmas hadászati műveletet, melyet 9. csapás néven ismer a történelem.⁴

Magyarország ebben a helyzetben különösen fontos szerepet játszott a fasiszta hadvezetésben, mert innen nemcsak ember-utánpótlást, hanem értékes nyersanyagokat, vasat, bauxitot, mangánt, színes fémeket, benzint és élelmiszert is nyugodtan rabolhattak. Ezenfelül a szovjet támadás a legnagyobb fasiszta hadiipari bázisokat, Magyarországot, Ausztriát, Csehszlovákiát és Sziléziát is fenyegette. Tudvalevően a fasiszták a háború alatt ide összpontosították hadiipari üzemeiknek több mint a felét.

Ezenkívül a Szovjet Hadsereg előretörése fenyegette a németek összeköttetését azokkal a fasiszta erőkkel, amelyek Görögországban, Jugoszláviában és Észak-Olaszországban tevékenykedtek.

A német—magyar hadvezetőség azon igyekezett, hogy a szovjet csapatok gyors előretörését mindenáron megállítsa. Ezért minden rendelkezésére álló erőt összpontosított. Ennek ellenére sem sikerült a közeledő veszélyt elhárítania.

A szovjet főparancsnokság terve az volt, hogy a főcsapást Arad területről Budapest általános irányban fogja kifejleszteni, mialatt a 2. Ukrán Front balszárnyán támadó erők a Duna—Tisza közén lévő ellenségre mérik csapásukat, a középén és jobbszárnyon támadó erők pedig egy Debrecenre irányított csapással a Tiszától keletre működő ellenséges csoportosítást semmisítik meg.

A 3. Ukrán Front csapatai Jugoszláviának nyújtottak segítséget, s egyben aktív tevékenységgel biztosították a 2. Ukrán Front Budapest felé előnyomuló csapatainak balszárnyát.

A 4. Ukrán Front a 2.-tól jobbra Csehszlovákia területén tört előre, amivel biztosította a 2. Ukrán Front jobbszárnyát.

A terv végrehajtása során a 9. csapás első szakaszában a Szovjet Hadsereg három jelentős hadműveletet hajtott végre. A *belgrádi hadműveletben*, szeptember 29—október 20-ig, a 3. Ukrán Front, együttműködve az 1. bulgár hadsereggel, hatalmas csapást mért a német fasiszták „F” hadseregcsoportjára és felszabadította Belgrádot. A front jobbszárnya átkelt a Tiszán és Baja körzetében elérte a Dunát. A Legfelsőbb Főparancsnokság utasítására a front erőinek zömét a jobbszárnyára csoportosította át és felkészült a Duna átkelés végrehajtására.

⁴ Hazánk felszabadításáért folytatott hadműveleteket a Hadtörténelmi Közlemények 1954. évfolyam 1. számában általános vonatkozásaiban ismertettem. (A Szovjet Hadsereg Hadműveletei Magyarország felszabadításáért, H. K. 1954. 1. szám, 15. o.) Ezért itt csak olyan részeivel óhajtok foglalkozni, ami a budapesti hadműveletek megértéséhez feltétlenül szükséges. Z. Gy.

A nagyjából ezzel egyidőben lezajló *debreceni hadműveletet* a 2. Ukrán Front hajtotta végre.

Október elején a front balszárnya erőteljes csapással 100 kilométer szélességben szétverte az ellenség védelmét, majd a siker kiaknázása eredményeként október 20-án rohammal elfoglalta Debrecen városát. Debrecen elfoglalása bekerítéssel fenyegette az erdélyi fasiszta csapatokat és arra kényszerítette a német hadvezetőséget, hogy lázas sietséggel vonja vissza az itt működő erőit. A hadművelet során a front erői elfoglalták Csapot és attól délre 300 kilométer széles arcvonalon elérték a Tiszát, felszabadítva az attól keletre eső területeket.

A *kárpáti hadműveletet* 1944. szeptember 9-től október 27-ig a 4. Ukrán Front erői hajtották végre. E támadás során a szovjet csapatok a nehéz terepviszonyok ellenére átlépték a Kárpátokat és felszabadítva Kárpát-Ukrajnát elérték a Magyar Alföld északi szegélyét.

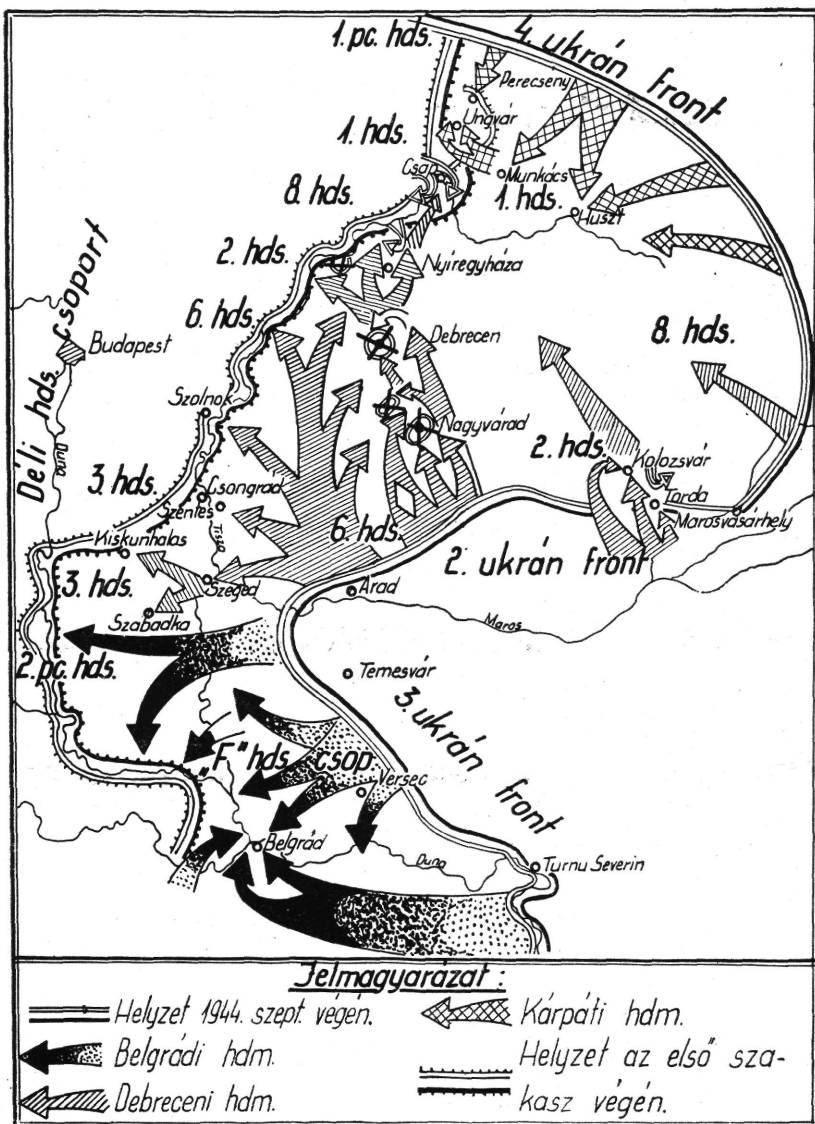
Ezek a harcok — melyekkel befejeződött a 9. csapás első szakasza — megteremtették a csapás fő hadműveletének, a budapestinek, alapfeltételét.

Ebben a szakaszban az egymást követő, szorosan egymáshoz kapcsolódó hadműveletek megfosztották az ellenséget attól a lehetőségtől, hogy a szovjet csapatok főcsapása irányában egy erős csoportot képezhessen. Tartalékait kénytelen volt szétforgácsolni, a nagy kiterjedésű arcvonalon minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult, a meglepetés-szerű csapások sorozatát megállítani sehol sem tudta.

A szovjet csapatok fergeteges támadását sehol sem tudta az ellenség felfogni, pedig a német—magyar csapatok elkéseredetten védekeztek. A mozgás az erős esőzések után rendkívül nehézkessé vált. Különösen nehéz volt a mozgás a terepen. Ezért az ellenség inkább az utakon fejtett ki ellenállást.

A német—magyar parancsnokság minden lehető erőt összevont a szovjet csapatok további térnyerésének megakadályozására. A németek a magyar városokból és falvakból az emberek tízezreit kergették munkára és lázasan építették az új védővonalakat. A német tábornokok újabb és újabb hisztérikus parancsokat adtak és agyonlövétéssel fenyegették azokat, akik akárcsak egy védelmi állást is elhagynak. De bármit tett is a fasiszta örület, a szovjet csapatok előretörését Budapest felé megállítani nem lehetett.

A szovjet erők széles arcvonalon egyik csapást a másik után mérték az ellenségre, szétdarabolták védelmét egyes, egymástól elkülönített szakaszokra és gyorsanmozgó magasabb egységek csapásaival széthasították az ellenség védelmét a teljes mélységben. Nem engedték, hogy az ellenség második vonalbeli és az első vonalból visszavonuló csapataival befészkelhesse magát az előzetes megerősített védelmi állásokba. A fasisztáknak nem maradt idejük erős védelmi csoportosítás megszervezésére, mely alkalmas lett volna a szovjet csapatok előnyomulását megállítani. Hogy mégis ideig-óráig könnyítsenek a helyzeten, hogy a szovjet csapatok által

A 9. csapás első szakasza

szétvert és visszaözlő csapataikat támogathassák, kénytelenek voltak tartalékaikat úgy harcbadobni, ahogy azok megérkeztek. Persze az így menetből harcbavetett tartalékok komolyan ellenállni nem tudtak, csak növelték a fasiszták veszteségeit. Ilyenformán a szovjet csapatok letörve az ellenség ellenállását, október végéig befejezték a Magyarország területén vívott csata első szakaszát.

A budapesti német erőcsoport bekerítése

A csata második szakasza október 28-án kezdődött. E szakasz egyenes folytatása volt a megelőző hadműveleteknek, melyek megteremtették az alapot a Szovjet Hadsereg magyarországi főhadművelete, a budapesti hadművelet számára.

A budapesti hadművelet alap gondolata az volt, hogy a főváros területén elhelyezkedő ellenséges erőcsoport főerejét bekerítsék és megsemmisítsék azzal a céllal, hogy Magyarországot a háborúból kikapcsolják és Németország ellen fordítsák. Ennek a feladatnak sikeres végrehajtása elszigeteli Németországot Európában, hadi-potenciálját lényegesen csökkenti és előnyös helyzetet teremt Németország ellen Ausztria, Csehszlovákia, Szilézia területéről indítandó döntő csapáshoz.

A budapesti hadműveletet négy szakaszra oszthatjuk.⁵ A budapesti hadművelet *első szakaszának* (okt. 28—nov. 30-ig) célja az volt, hogy hatalmas csapással a Tisza—Duna között, Budapest általános iránnyal Budapest megközelítse és a várost elfoglalja. A főcsapást Budapestre a 2. Ukrán Front balszárnyának erői hajtották végre.

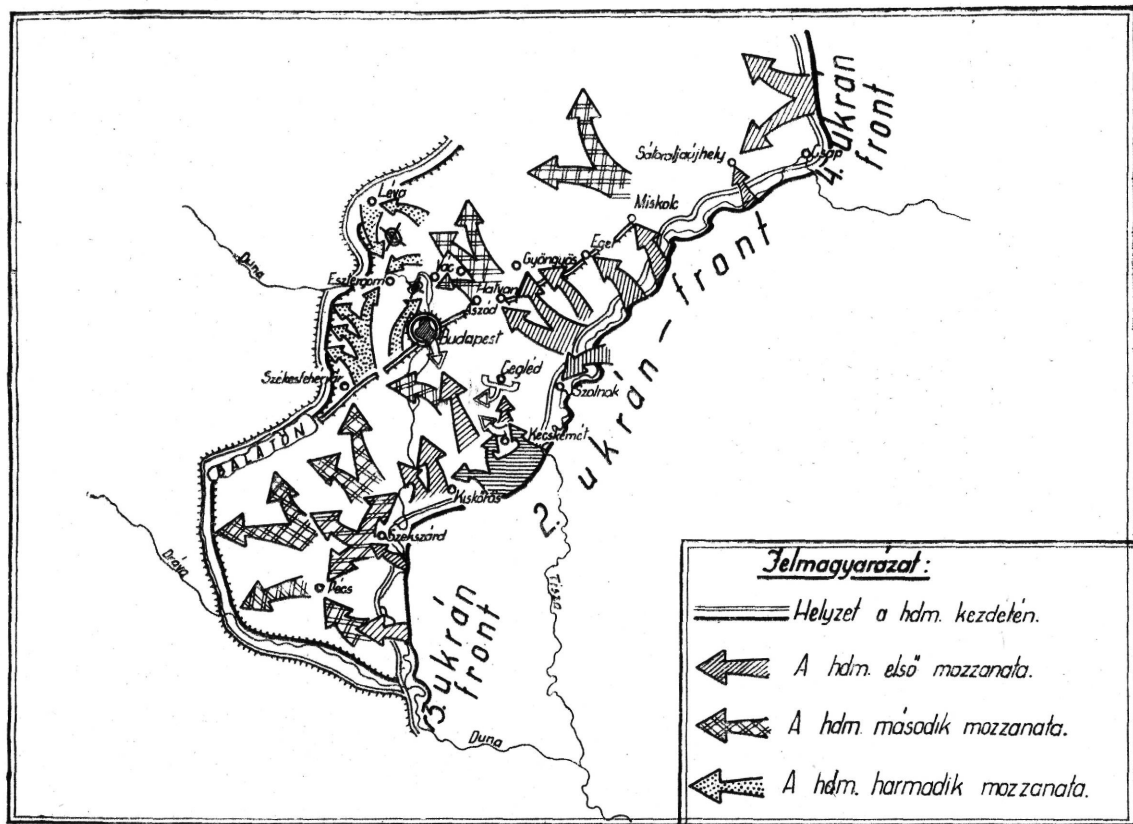
A német—magyar csapatok Budapest védelmére erős védőrendszert építettek. Az ellenség a stratégiai mélységből és más kevésbé veszélyeztetett védőszakaszokról friss erőket vont Budapest védelmére, amely erőkkel ellencsapást hajtott végre.

A szovjet csapatok visszaverték az ellenség ellencsapásait és ellenlökéseit és már november első napjaiban közvetlenül veszélyeztették Budapestet. A fasiszta hadvezetőség kénytelen volt minden rendelkezésre álló erőt harcbadobni. Természetesen nagyobb erőcsoportok összpontosítására nem volt idejük.

A merész és határozott hadműveletek, valamint a szovjet csapatok összes fegyvernemeinek szoros összműködésével végrehajtott rugalmas mozdulatok eredményeként a csapatok november 5-én megközelítették délnyugati és déli irányban Budapestet általában 15—30 km távolságra.

Az ellenség Budapest irányában fokozta az ellenállást, de a szovjet csapatok áttörték a védelmet és tovább folytatták előnyomulásukat. November 14-én Kecskeméttől nyugatra felszámolták a Duna balpartján lévő ellenséges hídfőt és november végén megközelítették délkeletről Budapest külső védelmi övét.

⁵ M. M. Minaszjan: A német fasiszta seregek szétverése Magyarországon. H. M. kiadás. 1953.

Ebben az időben rendkívül nehéz harcok folytak Budapestről északkeletre, ahol a fasiszta haderők Magyarország északi ipartelepeinek elfoglalását igyekeztek megakadályozni. Éppen ezért rendkívül komoly ellenállást fejtettek ki. Allandó esőzések és a felázott talaj leküzdése után a szovjet csapatok előre elkészített ellenséges állásokba ütköztek. Az ellenség jól kihasználta az erősen erdőborította terep előnyét, ahol igen jól lehetett megszervezni a tűzrendszert.

November végéig azonban a szovjet csapatok a Duna—Tisza közén szétverték az ott működő ellenséges erőket. Súlyos veszteségeket okoztak a Budapestről keletre lévő erőknek, átvágták a Budapest—Miskolc-i vasútvonalat és behatoltak Magyarország északi iparterületére. Ezzel egyidőben a 3. Ukrán Front csapatai a Balatontól délkeletre hadműveleti hídfőt foglaltak el, míg a 4. Ukrán Front csapatai Csehszlovákia területén folytatták sikeres előnyomulásukat.

Ezzel olyképpen alakult ki a kedvező helyzet Budapest elfoglalásához, hogy a 2. Ukrán Front csapatai keletről, délkeletről és délről, a 3. Ukrán Front csapatai délnyugatról kezdhették előkészületeiket a magyar főváros elfoglalására.

A fasiszta parancsnokság Budapestet mindenáron igyekezett tartani egyrészt, mert Magyarország fővárosa, másrészt mert a legnagyobb ipari központ is. De igen fontos volt számára a nagyjelentőségű északi iparvidék megtartása is, továbbá megakadályozása annak, hogy a szovjet csapatok délről behatolhassanak Csehszlovákia területére. Éppen ezért főerőit a Balaton—Budapest—Miskolc vonalon vonta össze.

December elején a szovjet csapatok megkezdték a Budapestért vívott hadműveletet *második szakaszának* (dec. 1—9-ig) végrehajtását. A csapatok ténykedése most már kizárólag a főváros teljes bekerítésére irányult.

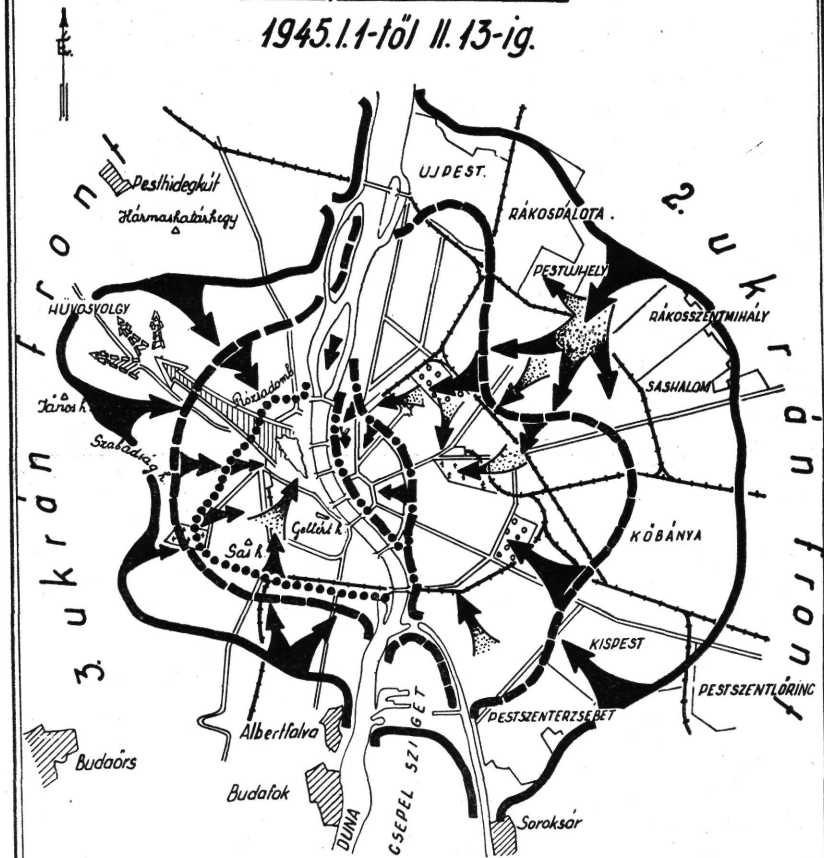
A keleti és északkeleti részeken működő erők folytatták lendületes támadásukat és december 9-ig elfoglalták Balassagyarmat, Nógrád, Vác, Aszód városokat. Ezzel elvágták a Budapestről északra és északkeletre vezető útvonalakat, amivel megfosztották a fővárost és annak üzemeit az északi iparvidékkel való összeköttetés lehetőségétől, ahonnan pedig csaknem elegendő mennyiségű nyersanyagot és fűtőanyagot kapott.

A 3. Ukrán Front erői ezalatt a pécsi hadműveleti hídfőnél nyugati és északi irányba törtek előre. A nyugati irányú előretöréssel Nagykanizsa térségébe jutottak és veszélyeztették a fasiszták számára oly fontos lispei olajvidéket. Az itt működő erők azonban támadásukat nem folytatták, hanem védelemben mentek át.⁶ A front főerői észak felé törtek előre és a Velencei-tó körzetében felvették az érintkezést 2. Ukrán Front Ercsinél átkelt csapataival.

A 2. és 3. Ukrán Front erői tehát már december 9-én körülfogták

⁶ A Balatontól délre eső arcvonalszakasz jelentős részét az 1. bulgár hadsereg csapatai védték. Erről bővebben lásd Ruzsacsev ezds. és Janacszkov őrnagy cikkét a *Vojenna Misl* 1954. évi 3. számában (bulgáruul) és a *Hadtörténelmi Közlemények* 1955. évi 1. számában.

Budapest ostroma 1945.1.1-től 11.13-ig.

Jelmagyarázat:

—— az ostromló gyűrű helyzete 1.1-én, — — — " " " 1.9-én, - · - " " " 1.15-én,	····· az ostromló gyűrű helyzete 1.18-án, ······ " " " 11.6-án, ← szovjet csapatok támadásainak iránya, ▨ német kitörési kísérlet 11.11-én.

Budapestet északról, keletről, délről és délnyugatról. Elérték a Duna balpartján a védelmi öv külső peremét, a jobbsparton pedig a „Margit” vonalat, mely Budapestet délnyugat felől védte.

Ezután a szovjet parancsnokság megkezdte az előkészületet a budapesti hadműveletek *harmadik szakaszára* (dec. 10—31-ig), az ellenség teljes bekerítésére és megsemmisítésére.

A „Margit” vonalat erős tüzérségi tűz támogatása mellett áttörték azzal a céllal, hogy a Komárom irányába támadó csapatokkal szorosan együttműködve bezárják nyugat felől is a gyűrűt. December 26-án Esztergom térségében a két front erői egyesültek. A budapesti német erőcsoport bekerítése befejeződött.

A fasiszta csapatok súlyos helyzetükben minden erejüket megfeszítették, hogy a fenyegető katasztrófát elkerüljék. Elkeseredetten ellenálltak az előre elkészített védőállásokban és gyakran hajtottak végre ellenlökéseket a szovjet támadások megakadályozására.

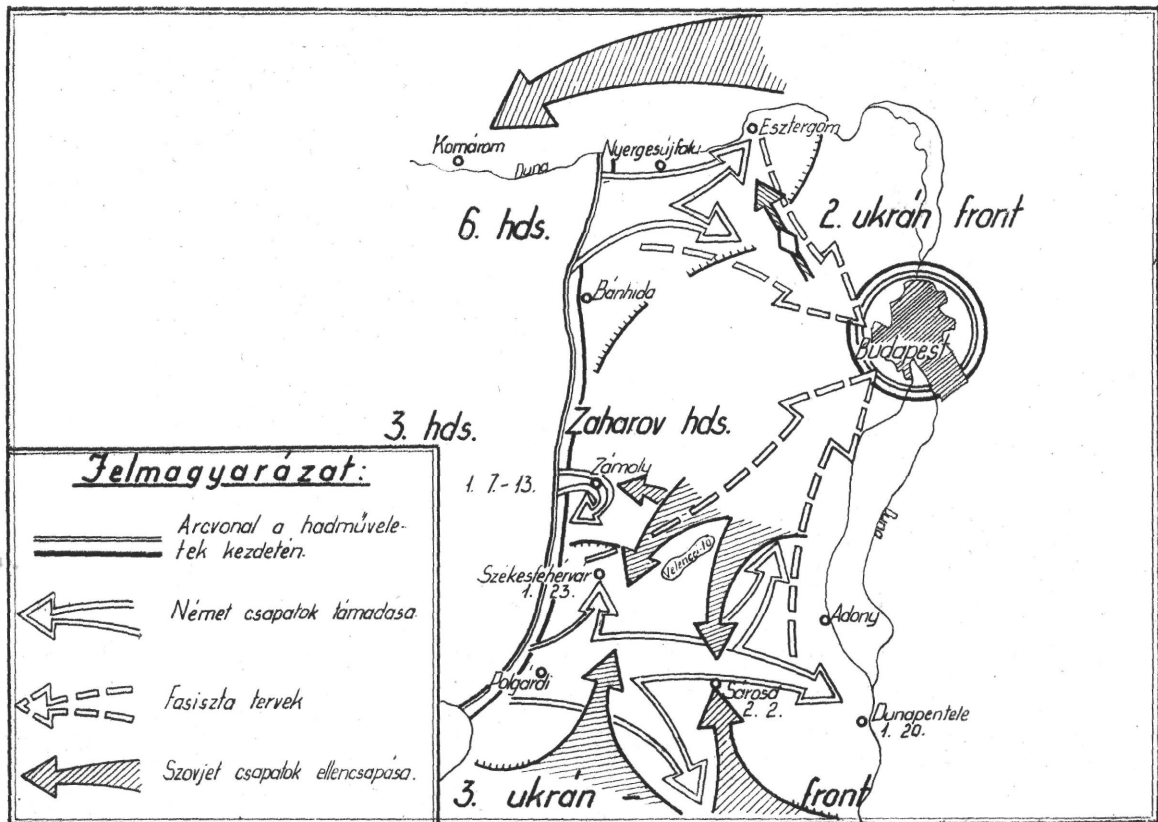
A szovjet csapatok ennek ellenére szétverték az ellenség védelmét, egymás után foglalták el Budapest külvárosait, sőt már december 27-én behatoltak magába a városba is.

Budapesten a következő csapatok voltak bekerítve: a 13. páncélos hadosztály részei, a „Feldherrenhalle” gépesített SS hadosztály, a 271. gyalog-, a 8. és 22. lovas hadosztály, a 239. rohamdandár, a magyar 1. páncélos-, a 10., 12. és 20. gyaloghadosztály, az 1. helyőrségi-, 3. rendőr-, 206. tartalék ezred és még más csapatok, összesen mintegy 180 000 ember.⁷

A szovjet hadművészet újabb győzelme ebben az esetben még nagy politikai győzelemmel is párosult. A Szovjet Hadsereg újból világosan megmutatta, hogy határain túl is azért harcol, hogy a fasiszta megsemmisítésével Európa népeit felszabadítsa a fasiszta iga alól. Magyarország nagy részének megtisztítása után, még a Budapest bekerítését célzó harcok alatt a szovjet parancsnokság megadta a lehetőséget Magyarország Ideiglenes Nemzetgyűlésének összehívására. A nemzetgyűlés december 21-én Debrecenben össze is ült és megalakította Magyarország ideiglenes Nemzeti Kormányát. Az új kormány első dolga volt, hogy hadat üzent a hitleri Németországnak, azonnal hozzáfogott a fasiszta maradványainak gyökeres felszámolásához és az ország demokratikus átalakításához.⁸

⁷ *Artyemjev*: Magyarország felszabadítása. Honvéd Levéltár és Múzeum. 1950. 54. o.

⁸ Az Ideiglenes Kormány az 1944. január 20-án megkötött fegyverszüneti egyezmény 1. pontjában vállalta, hogy hadat üzen a fasiszta Németországnak és a németek elleni harcra nyolc hadosztályt bocsát a Szovjet Főparancsnokság rendelkezésére. — A párizsi magyar békeszerződés és magyarázata, az Atlanti-Oceáni alapokmány és a fegyverszüneti egyezmény teljes szövegével. Gergely kiadás, 1947. 71. o. — A hadosztályok megszervezését azonban a reakció minden eszközzel igyekezett megakadályozni. Ennek ellenére május 9-én egy hadosztály Ausztriában már harcra készen állt, kettő pedig felvonulóban volt. Ezenkívül az Ideiglenes Kormány több vasútépítő és hidépítő egységet bocsátott a Szovjet Hadsereg rendelkezésére. — *Czebe—Pethő*: Magyarország a második világ-háborúban. Új Magyarország, 1946. 73. o.

A fasiszta felmentési kísérletek elhárítása

A német felmentési kísérletek felszámolása

A budapesti fasiszta erőcsoport körülzárásával egyidőben a 3. Ukrán Front egyik hadserege nyugat felé fordult és Nyergesújfalu, Bánhida, Zámoly, Polgárdi vonaláig előretörve védelembe ment át. Ezzel megteremtette a bekerítés külső gyűrűjét. A Zaharov tábornok parancsnoksága alatt álló hadsereg feladata az volt, hogy tartsa fel a németek felmentési kísérleteit és biztosítsa a bekerített erők felszámolását.

Az előrelátás helyesnek bizonyult, mert a fasiszta főparancsnokság rövid időn belül megkísérelte szétzúzni a Szovjet Hadsereg védelmét és felszabadítani körülzárt erőit. Ennek végrehajtására Komáromtól keletre jeleltős csoportot vont össze, mely január 2-án támadásra indult azzal a céllal, hogy északnyugatról betör Budapestre.

A Zaharov hadsereg azonban feltartotta az ellenség erős nyomását, úgyhogy a németek kénytelenek voltak friss erőket harcbevetni. Január 4-re a támadó csoport már hat páncélos és három gyalogos hadosztályra nőtt. A németek ekkor gyalogságban és tüzérségben mintegy négyszeres, páncélosokban pedig tizenötszörös túlerővel rendelkeztek. A fasiszta támadás mégis akadozott, bár sikerült 20—25 kilométert előrenyomulniuk és a szovjet csapatok átmenetileg Esztergomot is kiürítették, feladatukat mégsem tudták megoldani, a Zaharov hadsereg arcvonalát nem lehetett áttörni.

A Legfelsőbb Főparancsnokság ugyanakkor elrendelte, hogy a 2. Ukrán Front balszárnyának erői Esztergomtól északra lévő területről törjenek előre Komárom térségébe. A 2. Ukrán Front csapatai január 6-án kezdték meg támadásukat és három nappal később már Komárom előterébe jutottak. Előrenyomulásuk azzal fenyegette a német főparancsnokságot, hogy a Dunán átkelve bekerítik támadó csoportjukat.

A fasiszták ezért kénytelenek voltak támadásukat beszüntetni és így január 12-én az arcvonalnak ezen a szakaszán a harcok végleg elcsitultak.

A német főparancsnokság az arcvonalnak másik szakaszán készített elő újabb támadást. A Balatontól északkeletre mintegy hat páncélos hadosztályt, nagyszámú gyalogságot, tüzérséget és jelentős repülőerőket vont össze azzal a céllal, hogy délnyugatról menti fel a Budapesten szorongatott csapatait. Január 18-án indult rohamra a mintegy négyszeres tüzérségi és teljes páncélos fölényvel rendelkező német hadsereg. Január 20-ig tartó kemény harcokban, a fasiszták áttörték a Zaharov hadsereg védelmének teljes harcászati mélységét és Dunapentele (mai Sztálinváros) körzetében kijutottak a Dunához. A továbbiakban arra törekedtek, hogy északra fordulva elnyerjék a hadművelleti mozgási szabadságot és egyesüljenek bekerített csapataikkal. A Zaharov hadsereg azonban bevette tartalékait és Székesfehérvár—Velencei-tó—Ercsi vonalában eltorlaszolta a fasiszták útját. A németek friss erők bevonásával még némi sikereket értek el, a szovjet csapatok az ellenség erős nyomására kénytelenek voltak kiüríteni Székesfehérvárt. A fasiszták a Velencei-tótól keletre is elő tud-

tak nyomulni még 10—15 kilométert, támadásuk üteme azonban lelassult és 25-én végleg el is akadt, két nap múlva kénytelenek voltak védelembe átmenni.

A 3. Ukrán Front parancsnoksága ezalatt jelentős erőket vont össze a Velencei-tótól délre és északkeletre. Február elsején ezek az erők támadásra lendültek. A kétoldalról támadó csoportok február 2-án Sárosdnál egyesültek, jelentős fasiszta erőket kerítve be, melyeket később felszámoltak. Rövid idő múlva a Zaharov hadsereg támadásra indult a német betörés alapja ellen, és helyreállította az eredeti helyzetet.

A német felmentési kísérletek végleg kudarcot vallottak. A fasiszta főparancsnokság mintegy másfél hónapon keresztül, hatalmas erőkkel kísérte meg felmenteni Budapestnél körülzárt csapatait. A 3. Ukrán Front azonban visszaverte a németek minden próbálkozását s ezzel biztosította a budapesti fasiszta csoport felszámolását és hazánk fővárosának felszabadítását.

A szovjet csapatok védelmét ezekben a harcokban a mély tagozás, az összefegyvernemi, páncéltörő tüzér, páncélos tartalékok, valamint a műszaki zártelepítő osztagok rendkívül nagy manőverező képessége jellemezte. Különösen a tüzérség szerepe volt rendkívül nagy ezekben az elhárító harcokban. A gyalogság védelmét nagyszámú közvetlen irányzásra beállított löveg — még nehéz lövegek is — tették szilárddá. A szovjet harcosság hősiességén kívül ezek a tényezők biztosították a 3. Ukrán Front sikerét.

A budapesti fasiszta erőcsoport felszámolása

Amíg a 3. Ukrán Front kemény elhárító harcokat vívott a támadó fasiszta erőkkel, a belső gyűrű csapatai megkezdték a körülzárt csoport megsemmisítését. Az ostrotot Budán a 3. Ukrán Front, Pesten a 2. Ukrán Front parancsnoksága vezette.

A frontok hadseregei 1945. január 1-ig felkészültek feladatuk végrehajtására, mely Budapest felszabadítása volt.

A felesleges vérontás és áldozatok elkerülése, a békés lakosság és a főváros kimélése céljából a szovjet erők parancsnoksága ultimátumot küldött a bekerített erőknek. Ebben az ultimátumban a szovjet parancsnokság biztosította a bekerített katonák életét, a németeknek, hogy a háború után visszatérhetnek Németországba, a magyaroknak pedig, hogy nyilván tartásba vétel és kihallgatás után hazaengedik őket. A magukat megadó összes csapatoknak megígérték, hogy egyenruhájuk, rangjelzésük, kitüntetések és személyi tulajdonuk megmarad. Az összes kapitulálóknak jó ellátást ígérték, a sebesülteknek és betegeknek orvosi segítséget. A fasiszta parancsnokság visszautasította az ultimátumot és a hadi követeket aljas módon meggyilkoltatta.

A hitlerista parancsnokság galád tettével magára vállalta a felelősséget a felesleges áldozatokért, valamint a magyar főváros polgári lakosainak és kulturális értékeinek pusztulásáért.

Maxim Gorkij — a legnagyobb proletár író — mondotta: „... ha az ellenség nem adja meg magát — akkor megsemmisítik”. A 2. és 3. Ukrán Front csapatai megkezdték a harcot a Budapesten bekerített fasiszta csoport megsemmisítéséért.⁹

A főváros felszabeditásáért folytatott harcok két szakaszra oszthatók. Az egyik a 2. Ukrán Front harcselekményei Pest felszabeditásáért, a másik a 3. Ukrán Front Slemín tábornok vezetése alatt álló hadseregének csapása a budai fasiszta erők ellen.

A 2. Ukrán Front a főcsapást Pestújhely és Rákosszentmihály között tervezte, mert itt a kevésbé beépített terep könnyebb előnyomulást tett lehetővé. A pesti ostromló erők balszárnya a kisegítő csapást nagyjából az Üllői út vonalán mérte. A támadás végrehajtásához azonban közvetlenül fel kellett zárkózni a városra. Ez december 27-től január 1-ig tartó kemény harcokban történt meg.

A december 27-i szovjet hadijelentés kiemeli, hogy a hitleristák tűzfészekké alakították át minden jelentős kőházat és rendkívül hevesen ellenállnak. A szovjet harcosok rohammal veszik be egyik házat a másik után. A harcok során csak ezen a napon a szovjet csapatok több mint 3000 katonát, 55 harcokocsi semmisítettek meg és sok hadianyagot zsákmányoltak.

December 29-én a szovjet erők már mélyen behatoltak a városba, ahol rendkívül szívos utcai harcot vívtak az ellenséggel. A fasiszták az utcákon torlaszokat, harcokcsiakadályokat létesítettek. Minden saroképületet valóságos erődé alakították át, géppuskákkal, aknavetőkkal és páncceltörő tüzéséggel láttak el. A rohamcsoportokban működő szovjet harcok azonban blokkolták a német ellenállási góccokat és fokozatosan megsemmisítették az egyes erődök védőit. Az utcákon, udvarokon a megsemmisített fasiszták holttesteit heverték. Ezen a napon például Zsbobokov főhadnagy harcosaival egy légvédelmi üteget körülrzárát és rövid, de heves küzdelem után megsemmisítette az üteg személyzetét.

Budapest déli szegélyén is erősödtek a harcok. A szovjet harcosok kemény harcokban foglalták el a lövészárkokat, áthatoltak az aknamezőkön és a magasfeszültséggel telített drótakadályokon. Így Zebegy tiszt alegysége előnyomulás közben 30 ellenséges géppuskát semmisített meg, amelyek a pincékben és padlásokon voltak elhelyezve. Lapovalov hadnagy gárdaalegységével szétvert egy ellenséges csoportot, miközben 9 löveget, 4 pánccélos járművet és 34 géppuskát zsákmányolt. Levcsenkó százados lövész zászlóaljának gárdistái megsemmisítettek 2 önjáró löveget, 20 tábori löveget és 200-nál több fasisztát.

Január 1-ig a Szovjet Hadsereg végleg leküzdötte az elővárosokban és a külvárosokban kifejtett német ellenállást. A következő nap már a városban folytak a harcok.

⁹ *Artyemjev*: Magyarország felszabeditása. Honvéd Levéltár és Múzeum 1950. 57. o.

1945. január 2-ig a fasiszták számos ellenlökéssel kísérelték meg visszavetni a szovjet csapatokat, de a szovjet harcosok minden ellenlökést visszavertek és tovább nyomultak előre, rendkívüli hősiességről és magas katonai tudásról téve tanúbizonyságot.

Az egyik utcában egy kökerítés mögött elhelyezett fasiszta géppuska teljesen lezárta az egyik előrenyomuló alegység előtt az utat. Rozanov harcos látva ezt a nehéz helyzetet, odaugrott a kerítéshez, majd egy gyors mozdulattal átugrott azon és géppisztoly tüzével megsemmisítette a géppuska kezelőszemélyzetét. Ezután az odasiető harcosokkal azonnal behatolt a házba és megsemmisítették a bennlévő fasisztákat. Ugyanennél az esetnél Melfert őrmester észrevette, hogy a szakaszparancsnok elesett, azonnal átvette a parancsnokságot, gyorsan megszervezte a rohamot a szomszéd házak ellen, miközben megsemmisítettek 40 fasisztát.

Hiába állítottak a fasiszták újabb és újabb nehézségeket. Semmit sem használt, mert nincs az a nehézség, amit a dicső Szovjet Hadsereg csapatai le ne küzdöttek volna. Az erkölcsi fölény a szovjet csapatok oldalán volt, mert a szovjet katona győzni akarását a szocialista hazaszeretet fűtötte. A szovjet csapatok oldalán volt a technikai fölény is, melyet milliónyi szovjet ember győzelembe vetett törhetetlen hite teremtett meg. A szovjet csapatok oldalán volt ezenkívül az utcai harcokban tanúsított fölényes tapasztalat. Ezeknek a harcoknak különös jellegzetessége volt az összes fegyvernemek szoros és folytonos együttműködése. Kölcsönösen segítettek egymást a lövészek, műszakiak, páncélosok, tüzérség. Nagy segítséget nyújtott a földi csapatoknak a szorosan együttműködő légierő, amely csapásaival éjjel-nappal pusztította a galád ellenséget.

A németek elszántan védekeztek. Különösen a Lóversenytér környékén, melyet leszállóhelyül rendeztek be a szállítórepülőik számára. De a szovjet csapatok a főcsapás irányába január 9-ig elérték a Hungária körutat és támadásuk innen a még mindig kitartó németek hátába irányult, akik kénytelenek voltak feladni utolsó repülőterüket.

Ez a minden oldalról körülvelt főváros helyzetét rendkívül súlyosan érintette. Ezután az ellenség kénytelen volt ejtőernyővel ledobni a szükséges anyagokat.

A fasiszták már január első felétől nagy üzemanyag hiánnyal küzdöttek. Eppen ezért harcokcsijaik nagyrészt álló tűzfészekként alkalmazták. Az üzemanyag hiánya korlátozta a Budapesten még dolgozó üzemek teljesítő képességét és a szállításokat a minimumra csökkentette. Amikor a szovjet csapatok elfoglalták a „Hofherr-Schrantz” gépgyárat, amelyet a fasiszták harcokcsi javításra használtak, többé már nem tudták javítani sérült harcokcsijaikat.

A Szovjet Hadsereg mindenütt felzárkózott a Hungária körút vonalára. A fasiszták a Keleti pályaudvar körzetében kísérelték meg feltartóztatni a főirányba előretörő szovjet erőket. A szovjet csapatok azonban a Városligeten és a Kerepesi temetőn keresztül indított kétoldali átkarolással felszabadították ezt a körzetet is. Január 15-ig a támadó erők már

mindenütt elérték a Nagykörút vonalát és január 18-ig teljesen megtisztították Pestet a fasiszta rablóktól.

Pest felszabadításáért vívott harcokban a 2. Ukrán Front csapatai december 28 és január 18 között 59.390 német és magyar katonát és tisztet fogtak el. Pesten a harc utolsó napján 20 000 német és magyar katonát és tisztet fogtak el, továbbá 64 harckocsit, 318 löveget, 675 géppuskát és több mint 16.000 puskát zsákmányoltak. Az utcai harcok alatt ejtett hadifoglyok nagy száma arról tanúskodik, hogy a szovjet csapatok a fasiszták szívós ellenállása ellenére és az utcai harc nehéz feltétele mellett, gyors és észszerű manőverekkel, az erődök megkerülésével, egész háztömbök bekerítésével mindig sikert értek el és utána foglyul ejtették a bekerített ellenséget.

Pest megtisztítása után a fasiszták Budára vonultak vissza. Január 18-ig felrobantották fővárosunk büszkeségeit, a gyönyörű dunai hidakat. A fasiszta őrület így temette hullámsírba Európa legszebb hídjait. Az ellenség ezután Budán fészkelte be magát. Felhasználta a gellérthegyi erődöt és a magasabban fekvő területeket. A budai vár területéről az összes megközelítési utakat tűz alatt tudta tartani. Buda vastagfalazatú építményeivel és csatornahálózatával még erősebbé tette a védelmet.

De itt sem tarthatta magát az ellenség sokáig. A Szovjet Hadsereg harcosainak hősiessége és kimagasló katonai tudása újból fényes győzelmet aratott.

A Slemín hadsereg január 9-ig kemény harcokban felzárkózott a sűrűn beépített terület határáig. A fasiszták a Rózsadombon, a Sashegyen, a Várban és a Gellérthegyen kiépített támpontjaikra támaszkodva szilárd védelmet létesítettek. Arra számítottak, hogy addig ki tudnak tartani, míg a felmentő csapatok megérkeznek. A német felmentési kísérleteket azonban a Zaharov hadsereg szétzúzta, de a fasiszták még mindig továbbédekeztek.

Február első napjaiban a Slemín hadsereg is támadásra indult. Február 6-ig elfoglalták a Rózsadombot, február 7-én pedig merész rajtaütéssel felszámolták a sashegyi ellenséges támaszpontot, mely az egész budai városrész fölött uralkodott, majd a támadásukat a Déli pályaudvar — Vérmező irányában folytatva február 11-én áttörték az Attila körút védelmét és a fasiszták még ellenálló támpontját (a Vár és a Gellérthegy) elválták egymástól.

A német parancsnokság még egy reménytelen kísérletet tett, hogy kijusson a fojtogató gyűrűből. A fasiszták február 11-én az Ostrom utcán, Széll Kálmán téren (mai Moszkva tér) és az Olasz fasoron (mai Malinovszkij fasor) át kitérést kíséreltek meg. A kitérés azonban vérbefuladt. Csak csekély töredékeinek sikerült kijutnia a fővárostól északnyugatra lévő erdőkbe. De ezek sem kerülhették el sorsukat, mert a szovjet csapatok bekerítették és megsemmisítették őket.

Közben a Slemín hadsereg tovább folytatta támadását. Február 12-én felszámolta a Várban és a Gellérthegyen ellenálló csoportokat és február

13-án végleg befejezte Buda megtisztítását. A főváros felszabadítása ezzel befejeződött.

A szovjet hadijelentés erről többek között a következőket írta:

„A 2. Ukrán Front csapatai, a 3. Ukrán Front csapataival szorosan együttműködve, másfél hónapos ostrom és a nagyvárosban, nehéz feltételek mellett vívott szívos harcok után, ma, február 13-án befejezték a Budapesten körülzárt ellenséges erőcsoport megsemmisítését és ezzel teljesen birtokba vették Magyarország fővárosát, Budapestet, a németek fontos stratégiai támpontját és megnyitották az utat Bécs felé. A Budapestért vívott harcok folyamán a 2. Ukrán Front csapatai több mint 110.000 ellenséges katonát és tisztet ejtettek foglyul, a budapesti erőcsoport parancsnokával, Pfeffer Wildenbruch vezérezredessel és törzsével együtt; továbbá nagymennyiségű fegyvert és különféle hadianyagot zsákmányoltak...”¹⁰

Moszkva a győzőket 324 ágyúból adott 24 tüzérségi ösztűzzel üdvözölte.

Budapest felszabadításával a 9. sztálini csapás — mely méltó helyet foglal el a Szovjet Hadsereg hadtörténelmében — befejeződött.

A sztálingrádi, korszun-sevcsenkói, jassi-kisinyevi, fehér-oroszországi és más hadműveletek tapasztalatait felhasználva és tovább fejlesztve, a Szovjet Hadsereg részei ügyes mozdulatokkal bekerítették és megsemmisítették a fasiszták erős csoportját és visszaverték a németek felmentési kísérleteit. Az ellenség ugyanis másfél hónapon keresztül nagy páncélos és gyalogos erőkkel igyekezett a bekerített helyőrség segítségére sietni, de sikertelenül.

A német főparancsnokság még a kelet-poroszországi, lengyelországi és sziléziai szovjet támadások előtt elhatározta, hogy Budapest területén megveri a szovjet haderőket, jobboldalát megerősíti és Németország megközelítését délről lehetetlenné teszi. Ennek a célnak elérése érdekében a németek Budapest területén nagy erőket összpontosítottak és egész sor magasabb egységet vontak el más arcvonalokról, ami viszont az ott támadó szovjet csapatok helyzetét könnyítette meg.

A budapesti hadműveletben újszerű az, hogy több mint 180.000 változatott ellenséges katonát és tisztet egy rendkívüli adottságokkal rendelkező nagyvárosban kerítették be. Ez a tény magyarázza a szívos és hosszadalmas harcokat a bekerített erőcsoport felszámolásáig, mely másfél hónapig tartott. A fasiszta főparancsnokság az utolsó emberig tartani akarta Budapestet. De mind a kívülről jövő elkeseredett ellenséges ellentámadások, mind a bekerítésben védekező fenevadak minden kísérlete csődöt mondott a szovjet harcosok hősiességén.

Ez a fényes győzelem, újból világosan megmutatta a sztálini hadművészet és harcászat felmérhetetlen fölényét, a Szovjet Hadsereg tábornokainak, tisztjeinek és katonáinak kiválóságát a haditudomány gyakorlati

¹⁰ *Artyemjev*: Magyarország felszabadítása. Honvéd Levéltár és Múzeum. 1950. 66. o.

alkalmazásában és az egész Szovjet Hadsereg rendkívüli fölényét a fasiszta német haderők felett.

Most, amikor az 1945-ben ronggyá vert hitleri hadsereg újra elindult elődje nyomdokain, vissza kell emlékeznünk a fasiszta hordák dicstelen uralkodására. Hiszen még nem száradtak fel anyáink könnyei a második világháborúban elpusztult gyermekeikért, az özvegyek előttünk nevelik az apák nélkül felnövő gyermekeiket. Emlékeznünk kell az első szabad áprilusra, amikor Budapesten még csak rom, szemét volt és betevő falainkat a Szovjet Hadsereg biztosította.

Mi joggal és teljes büszkeséggel valljuk magunkat a dicső Szovjet Hadsereg fegyvertársának, mert ez a hadsereg volt létrehozója Néphadseregünknek és ez a hadsereg rendelkezik ma is mindazon szükségletekkel, amelyekkel az elbizakodott adenaueri hadsereget és cinkosait is képes megsemmisíteni. Ez a hadsereg ma biztosíték arra, hogy szeretett hazánk fejlődjék, virágozzék és elkerülje a fasiszta pusztítást.